

A katonai gazdaságirányítás főbb általános és sajátos elvi kérdései a hadtápszolgálatban

K. Tóth Lajos alezredes

A hadtápszolgálat a néphadsereg anyagi-technikai biztosításának széles, több szakágat átfogó területén tevékenykedik. Súlyát mutatja az MN költségvetéséből mintegy 33%-os részesedési aránya, a gazdálkodási feladatkörébe tartozó anyagfélések nagy száma, a felhasználás jelentős volumene, s ezek, valamint más fontos funkciói révén a néphadsereg harckészültségének biztosításában, fenntartásában betöltött helye, szerepe. Jelentőségét különösen kiemeli az a körülmény, hogy a néphadsereg háborúra való felkészítésével kapcsolatos szakfeladatok mellett számos olyan, az állandó harckészültség viszonyaira jellemző feladatokat kell ellátnia, melyek nagy része fontosságát, a néphadsereg magas fokú harckészültségének fenntartását tekintve semmivel sem maradnak el az előbitől.

A hadtápszolgálatot — katonai gazdasági jellegű funkcióját tekintve — az alábbi főbb sajátosságok jellemzik. Egységes szervezeti rendszerén belül hat különböző szakfeladatot ellátó, egymással összehangolt tevékenységet folytató szolgálat működik. A szakágak szervezeti összetartása és egységes irányítása lehetőséget nyújt az erők és eszközök koncentráltabb felhasználására, a fő feladatokra való összpontosítására, a gazdasági folyamatok integrálására. Egyes szakfeladatok vonatkozásában meghatározó szerepet tölt be a csapatok harckészültségének biztosításában, illetve a minden oldalú anyagi-technikai ellátás megvalósításában, más vonatkozásokban jelentős befolyásoló tényezőként hat a kiképzés színvonalára, a személyi állomány erkölcsi-politikai állapotára, hangulatára, szolgálati, élet- és munkakörülményeire. Szakfeladataiból eredően széles területen áll kapcsolatban, egyszersmind kölcsönhatásban a népgazdasággal, melynek mechanizmusa, a termelés színvonala, szolgáltató képessége jelentős mértékben motiválja belső rendszerét, a gazdálkodás módszereit, a néphadsereg anyagi biztosításának színvonalát. Közvetlen és állandó kapcsolatban, ugyanakkor kölcsönhatásban áll a katonatömegekkel, amelyen keresztül tevékenységére a szocialista társadalom életszínvonala, kulturális színvonala, szociális és kommunális juttatásainak mérve hat fontos, befolyásoló tényezőként.

Mindezek a sajátosságok jelzik a katonai gazdaságirányítás sokoldalúságát, sokrétűségét, kapcsolatainak, összefüggéseinek széles körét a hadtápszolgálatban. Ez a körülmény magas fokú követelményeket támaszt a gazdaságirányítás szervezettségével, módszereinek, eszközrendszerének kialakításával szemben, szükségessé teszi azok állandó progresszív fejlesztését, tökéletesítését, összhangban a néphadsereg fejlesztését, funkcionálását meghatározó, illetve befolyásoló objektív törvényszerűségekkel, tendenciákkal, belső és külső körülményekkel, feltételekkel.

I.

A katonai gazdaságirányítási rendszer tartalma

A katonai gazdaságirányítási rendszer azoknak a szervezeteknek, szabályozóknak, módszereknek az összessége, melynek segítségével a néphadsereg vezetése, anyagi-technikai biztosítást szervező funkciójának keretében a néphadsereg fejlesztésével, korszerűsítésével, kiképzésével, harc-készültségének magas szinten tartásával kapcsolatos gazdasági jellegű célkitűzéseit megvalósítja.

A katonai gazdaságirányítás alapvető jellemzői:

— a néphadsereg szervezeti rendszerére, az alá- és fölrendeltségi viszonyra épül. A hierarchia magasabb fokán elhelyezkedő szervezet joga, hogy kötelező érvényű intézkedéseket hozzon, ami meghatározza a neki alárendelt szervezetek gazdasági tevékenységét;

— az ágazati és funkcionális gazdasági jellegű szervezetek láncolatán keresztül bonyolódik. Az ágazatok önálló, egymástól elkülönült zárt gazdálkodási rendszerek;

— a szabályozás fő eszközét a közvetlen (direkt) szabályozók (adminisztratív előírások utasítások) képezik, a szabályozás indirekt módszerei ágazatonként differenciáltak — a szakterület sajátosságainak megfelelően — kerülnek alkalmazásra;

— a gazdálkodás alapvető szabályai központilag kerülnek megalkotásra. Alsóbb szintű irányító szervek csak azok végrehajtására intézkedhetnek, azaz olyan intézkedést tehetnek, amelyre őket a központi szabályozás kötelezi, illetve feljogosítja.

A katonai gazdaságirányítási rendszer sajátossága, hogy lényegében nem önállóan funkcionál gazdasági szervezetek tevékenységére irányul, hanem a katonai szervezeteken belül a katonai feladatok anyagi-technikai biztosítását szolgáló gazdasági folyamatokra, műveletekre. Tehát függvénye az általános katonai vezetésnek, az általa támasztott követelményeknek, melyek alapvetően meghatározzák funkcionálásának lehetőségeit, hatáskörét, célrendszerét.

A katonai gazdálkodás funkcionális és ágazati irányítása

A hadsereg anyagi-technikai biztosításának sokrétűsége, bonyolultsága, specializálódása, a fegyveres küzdelem megvívásához szükséges anyagi és technikai eszközök fajtáinak nagy száma, összetett jellegének

fokozódása, a felhasználás nagy tömege indokoltá teszi a gazdálkodás, ezzel párhuzamosan a gazdaságirányítás szakosítottóságát, ágazati tagoltóságát. Ez az ágazati tagozódás jelenleg a néphadseregben lényegében az egyes szakterületek önálló, egymástól elkülönült zárt rendszerében jut kifejezésre.

A katonai gazdálkodás, s vele együtt a gazdaságirányítás ágazati tagoltsága nem nélkülözheti a gazdasági folyamatok koordináltságát, a szabályozás összhangját biztosító funkcionális irányítást. A funkcionális irányítás érvényesülésének mérve meghatározza az egyes szakterületek tevékenységének összhangját, az erők és eszközök koordinált biztosításának, felhasználásának, az optimális gazdasági hatékonyság megvalósításának lehetőségeit.

A néphadsereg gazdasága, a néphadsereg előtt álló alapvető célirányos feladatok biztosítását szolgáló koncentrált gazdaság. Működésének alapvető követelménye, az egyes szakterületek összehangoltsága az állandó harcckészültség időszakában különösen fontos szerepet tölt be:

- a haditechnikai eszközök fejlesztése, rendszerbe állítása, kivonása,
- a haderőnemek fejlesztése, átfegyverzése, diszlokálása,
- hadszíntér-előkészítési feladatok megoldása,
- a haderőnemek alkalmazási terveinek realizálásához szükséges feltételek megteremtése,
- kiképző bázisok létrehozása,
- szállítási feladatok végrehajtása,
- harcckészültségi és csapatgyakorlatok előkészítése,
- összetett technikai eszközök (alkatrészek) beszerzése, ellátása, üzemeltetése és javítása terén.

A gazdálkodási tevékenységek összehangoltságának, koordináltságának hiánya, illetve elégtelensége a jelzett kérdések bármelyikében súlyos hibák, hiányosságok forrásává válhat.

A néphadsereg gazdaságának koncentráltága, egyben heterogén jellege olyan egységes gazdaságirányítási rendszer kialakítását teszi szükségessé, amely biztosítja az alapvető gazdálkodási folyamatok integrált végrehajtását, ugyanakkor megfelelő feltételeket nyújt az egyes szakterületek eltérő sajátosságaiból fakadó követelmények differenciált érvényesüléséhez. A problémában kifejezésre jut a fegyveres erők gazdaságának ellentmondásossága, mindenekelőtt a harcckészültségi követelmények feltétlen biztosítását szolgáló centralizált (direkt), valamint az alsóbb szintű szervek önállóságát, öntevékenységet kibontakoztató decentralizált (indirekt) szabályozás igényének ellentmondása, melynek megoldása napjaink egyik fő problémája, s egyben a néphadsereg gazdálkodási rendszere továbbfejlesztésének kulcskérdése: megtalálni a helyes összhangot az irányítás ágazati és funkcionális, centralizált és decentralizált, direkt és indirekt módszerei, eszközei optimális arányai között.

A katonai gazdaságirányítás módszerei, eszköz- és szervezeti rendszere

A katonai gazdaságirányítási rendszer alapelemeit:

- a központi tervezés,

- a központi szabályozás, valamint
- a gazdasági szervezetek rendszere képezi.

A központi tervezés

A központi tervezés rendszerét a néphadseregben:

- a hosszú, közép- és rövidtávú tervek, valamint
- a speciális feladatok anyagi-technikai biztosítását szolgáló tervek alkotják.

A központi tervezés fő feladata a néphadsereg tervszerű, arányos fejlesztése, harckészültsége, hadműveleti alkalmazása követelményeinek megfelelően biztosítani a katonai szükségleteket, összhangban a gazdasági lehetőségekkel, erőforrásokkal; meghatározni az alapvető anyagi-technikai eszközök fejlesztésének, rendszerbe állításának, átcsoportosításának, kivonásának, a kiemelt beruházások megvalósításának fontossági sorrendjét, ütemét, a készlet- és tartalékképzés mérvét, illetve feltöltésének rendjét; biztosítani a rendelkezésre álló központi anyagi erőforrások elosztásának, a fejlesztés-fenntartás optimális arányait a haderőnemek között.

A központi tervezés meghatározó, alapvető szabályozó szerepet tölt be a néphadsereg anyagi-technikai biztosításában. Alapját, s kötelező tervszámait képezi a kiemelt fejlesztési és más fontosabb feladatok végrehajtásának, orientációt nyújt a fenntartási jellegű szükségletek, mindennek előtt a személyi állomány szolgálati, élet- és munkakörülményeinek állandó és fokozatos javítását szolgáló célkitűzések megvalósításához, összhangban az általános társadalmi fejlődés, a lakosság élet- és kulturális színvonalának növekedésével.

A központi tervezés a vezérkarnál és a felső szintű gazdálkodó szerveknél bonyolódik.

A vezérkar szolgáltatja a néphadsereg anyagi-technikai biztosítására vonatkozó alapvető követelményeket, a tervezés bázisadatait, a feladatok végrehajtásához szükséges költségvetési előirányzat-kereteket. A felső szintű gazdálkodó szervek tervjavaslatai alapján elkészíti az MN anyagi-technikai biztosításának átfogó terveit.

A felső szintű gazdálkodó szervek szakterületüknek megfelelően tervezik meg — a rendelkezésre bocsátott kereteken belül — az anyagi-technikai (beruházási, szolgáltatási) szükségleteket és ezek költségeit, részleteiben:

- a kiemelt anyagi-technikai eszközökre,
- építési beruházásokra, felújításokra,
- a központi beszerzés és ellátás körébe tartozó anyagokra, alkatrészekre és egyéb eszközökre,
- központi és ipari javításokra (szolgáltatásokra),
- „M” készletekre és tartalékokra,
- csapathatáskörben felhasználásra kerülő költségvetési előirányzatokra,
- a műszaki fejlesztésre és
- egyéb központi feladatokra vonatkozóan.

A jóváhagyott központi tervek szerint történik a központi beszerzések, építési beruházások, felújítások, műszaki fejlesztési és más központi feladatok végrehajtásának, a csapatok központilag tervezett anyagi-technikai eszközökkel való ellátásának, a csapatszükségletek biztosításának tervezése, bonyolítása. Ez utóbbi a csapattervezés rendszerében kerül további pontosításra.

A néphadsereg anyagi-technikai biztosítása számos sajátos szakterületen bonyolódik. A néphadsereg előtt álló feladatok komplexitása, a korszerű technikai eszközök összetett jellegének fokozódása előtérbe helyezi a *komplex katonai-gazdasági* tervezés további elmélyítését, fejlesztését, módszereinek tökéletesítését.

A komplex tervezési rendszernek biztosítani kell:

- a néphadsereg alapvető területei távlati fejlesztési koncepciójának és a tervidőszakra eső fő feladatok részarányos megvalósításának összehangolását az anyagi-pénzügyi lehetőségekkel;

- a néphadsereg szervezeti fejlesztésének, a rendszerbe kerülő haditechnikai eszközök, hadianyagok szervezett belépésének komplex előkészítését, az összes járulékos kihatások realizálási lehetőségeinek figyelembevételével;

- a néphadsereg anyagi-technikai (beruházási) szükségleteinek összehangoltságát a népgazdasági és import lehetőségekkel;

- a katonai műszaki fejlesztés összehangoltságát a népgazdaság, a KGST és a VSZ tagállamai hadseregei célkitűzéseivel;

- a fejlesztés és fenntartás optimális arányainak kialakítását, összhangban a nemzetközi katonapolitikai helyzet reális értékelésével, a harcászati követelményekkel, valamint a lakosság szociális, élet- és kulturális színvonalának emelkedésével;

- a tervek, a kiadások, ráfordítások sok irányú komplex katonai gazdasági-műszaki elemzését, a hatékonyság mérését, értékelését.

A fentiekből következik, hogy a *komplex tervezési rendszernek három — katonai, gazdasági, műszaki — követelményrendszeren kell alapulnia*, s messzemenően figyelembe kell venni a néphadsereg belső és külső lehetőségeit, a tervidőszakra jellemző feltételeket, körülményeket.

A központi szabályozás rendszere

A katonai gazdálkodás központi szabályozó rendszere a transzmisszió szerepét tölti be, a központi akarat megfelelő érvényre juttatását hivatott szolgálni:

- direkt és

- indirekt eszközökkel, módszerekkel.

Transzmissziós szerepénél fogva kétirányú közvetítést kell teljesítenie:

- a központi szervek, pontosabban a néphadsereg legfelső vezetése gazdasági akaratának átvitelét a katonai gyakorlatba;

- az anyagi-technikai biztosítás folyamatainak visszajelzését a néphadsereg gazdasági vezetése, tervezése számára.

Az első mozzanat nem más, mint a tervekben foglalt célkitűzések, feladatok megvalósítására irányuló tevékenység. A második mozzanat viszont a realizálódás, a végrehajtás központi ellenőrzésére, a folyamatok közbeni korrigálásra, a különböző feladatok és szakterületek közötti összhang, koordináció biztosítására, a további tervezések előkészítésére szolgáló tevékenység.

A fegyveres erőkhöz az állandó készenlét viszonyai között — működésük sajátosságainál fogva — általában a gazdálkodás szabályozásának *direkt (adminisztratív)* módszerei dominálnak. Egyes megfontolásokra tekintettel — a nemzetközi katonapolitikai helyzettől függően — indokolt azonban a célszerűség figyelembevételével a katonai gyakorlatban is egyes területeken — a központi akarat megfelelő érvényesítésének biztosítása mellett — a gazdálkodás szabályozásának *indirekt (közgazdasági)* módszereit alkalmazni.

A gazdálkodás szabályozásának direkt eszközeit és módszereit képezik:

- az adminisztratív jellegű központi szabályozások, előírások,
- a feladatokhoz szükséges anyagok, eszközök, technikai és kiadási előírányzat összesszerű meghatározása,
- a természetbeni norma előírások,
- felülről lefelé való tervezés rendszere,
- központi ellátás rendszere,
- a gazdálkodást érintő egyedi előjáró szervei utasítások, intézkedések.

Az indirekt szabályozási eszközök és módszerek közé a gazdálkodási mechanizmusok aktív szerepének fokozottabb kibontakoztatását elősegítő közgazdasági jellegű szabályozók sorolhatók, így:

- pénzügyben meghatározott ellátási normák, normatívák,
- pénzgazdálkodáson alapuló ellátási rendszer,
- önálló költségvetési gazdálkodási rendszer,
- költségvetési szabályozók,
- áruhitel.

A katonai gazdálkodás belső természete a fejlesztés minden kérdésében és a fenntartás, működtetés egyes területein a szabályozás centralizmusát, közvetlen adminisztratív jellegű módszereit igényli. A honvédelem érdekei azt követelik meg, hogy a védelem alapvető gazdasági feladatainak végrehajtása központilag legyen irányítva, az ahhoz rendelkezésre álló anyagi-pénzügyi eszközök koncentráltan kerüljenek felhasználásra, elsősorban azért, mert hadászati feladatokról van szó, s abban nincs helye az esetlegességnek, továbbá azért is, mert a rendelkezésre álló erők és eszközök korlátozottsága hatékony gazdaságpolitikai módszereket igényel. Ezért a katonai gazdálkodásban a döntési körök egy jelentős részét nem szabad decentralizálni. A katonai gazdaságirányítás rendszerének képesnek kell lennie arra, hogy a fejlesztési feladatokat, valamint a fenntartás, működtetés alapvető anyagi-pénzügyi szükségleteit központilag tudományosan megalapozza. A fegyveres erők anyagi-technikai biztosításának legideálisabb módszere, amelyben a fejlesztés, fenntartás és működtetés

tés legfontosabb kérdései megoldásának lehetséges változatai egy központban kerülnek összevetésre és közülük a katonai-gazdasági-műszaki megfontolások alapján a legjobbakat kiválasztva, utasítanak a végrehajtásra.

Természetesen a katonai gazdálkodás feladatai fontosságuk, jelentőségük, a harcckészültséggel, valamint a háborús felkészítéssel való közvetlen összefüggésük, a megoldás, a végrehajtás lehetőségei, feltételei, követelményei vonatkozásában differenciáltak. Ez a körülmény indokoltá teszi a szabályozás módszereinek, eszközrendszerének differenciálását is, éppen azok optimális hatékonysági mutatóinak szem előtt tartásával, összhangban a katonai követelményekkel.

Megjegyzendő, hogy a lehetséges, célszerű módszerek kiválasztásánál és alkalmazásánál a fegyveres erőknek (haderőneveinek, csapatainak) az állandó harcckészültség rendszerében elfoglalt helyük, szerepük és feladataik szempontjából is disztíngválni kell. Más elbírási szempontok szerint kerülhetnek kiválasztásra például a szabályozás eszközei, formái, módszerei a honi légvédelmi csapatoknál, mint a szárazföldi csapatoknál.

A katonai gazdálkodás feladatai alapvetően a fegyveres erők előtt álló sajátos feladatokkal vannak összefüggésben, szoros kapcsolatban, kölcsönhatásban, lényegében azokat hivatott szolgálni, anyagilag biztosítani. Ebből következik, hogy a végrehajtás szabályozóit — a katonai feladatokkal összhangban — nagyobb részt kötelező előírások, parancsok, utasítások képezik. A magatartásszabályok betartásának alapját a katonai fegyelem, a szabályzatok, a parancsok, utasítások előírásaival szembeni feltétlen engedelmesség képezi. Ugyanakkor a katonai gazdálkodásnak is meg vannak a maga sajátos, rá jellemző mozgásformái, fejlődés törvényei, amelyeket a gazdaságirányítás szabályozó rendszerének kialakításánál, a gyakorlati alkalmazás módszereinek megválasztásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az állandó készenlét viszonyai között a rendelkezésre álló anyagi-pénzügyi erőforrások hatékony kihasználása érdekében fontos lehet annak megfelelő elbírálása, hogy a gazdasági vezetés milyen eszközt vegyen igénybe, valamely cél elérésére és azt miképpen alkalmazza. A katonai gazdálkodásnak a fenntartás, működés szférájába tartozó területein például számos kérdésben nem célszerű a szabályozás direkt módszereit alkalmazni, a gazdasági döntéseket centralizálni.

A katonai gazdálkodás a néphadseregben alapvetően két szinten (különböző méretben) bonyolódik. A Honvédelmi Minisztérium funkcionális és ágazati (anyagnem felelős) szervei az MN- (makroökonómiai) méretű gazdálkodás tervezését, szervezését és irányítását végzik. A csapatoknál folyik az alsó- (mikroökonómiai) szintű gazdálkodás (közismert nevén csapatgazdálkodás). Itt történik a rendelkezésre bocsátott anyagi-pénzügyi eszközök egy részének (a dologi jellegű kiadások több mint 20%-ának) közvetlen felhasználása (elfogyasztása). Nem mindegy, hogy a végrehajtás szintjén tevékenykedőknek milyen szerepük van a fenntartáshoz, működéshez szükséges anyagi, pénzügyi eszközök biztosításában, milyen a viszonyuk, érdekeltségi körük azok felhasználásában.

Közgazdasági értelemben a katonai gazdálkodás szabályozó eszközei *passzív és aktív jellegűek* lehetnek. Az olyan rendelkezések, amelyek a mikroökonómiai szinten tevékenykedők részére merev, minden részletre

kiterjedő szabályozást tartalmaznak, a kötelező magatartási normák, az utasításban, parancsban előírtak mechanikus betartásán, teljesítésén túl nem aktivizálnak a helyi sajátosságoknak jobban megfelelő, célszerű, optimálisabb hatékonyságot nyújtó módszerek alkalmazására, a helyi erőforrások, lehetőségek intenzívebb kiaknázására. A katonai gazdálkodás keretei között a végrehajtók (a csapatok) és parancsnokok döntési önállósága — választási leltősége — viszonylag korlátozott. Ez természetes következménye a fegyveres erők sajátosságainak és nem tekinthető negatívumnak. A szervezettség fokozott igénye, illetve a szervezettség fokozottabb biztosításának szükségessége objektíve viszonylagossá teszi a csapatok gazdasági önállóságát. És ha a néphadseregben most mégis a csapatok önállóságának növelése van napirenden, ebben a törekvésben elsősorban nem valamiféle mennyiségi törekvést kell látni, hanem a katonai gazdálkodás fejlettebb követelményeinek jobban megfelelő döntési rendszer, döntési mechanizmus kialakítását. Mivel a központi gazdaságirányítás nem ismerheti fel minden részletében az optimum megközelítésének módját és eszközét, a csapatok gazdasági önállóságának növelésével csapat-szinten kell megadni erre a lehetőséget.

A csapatgazdálkodásnak — alapvetően a központi irányítástól való függősége mellett — meg vannak a maga önálló mozgásformái, törvényszerűségei, ún. automatizmusai, amelyek tudatos felhasználásával, hatókörének kiszélesítésével tovább lehet növelni eredményességét. A hatáskörök decentralizálásának nagy pozitívuma az alkotó kezdeményezés, az újra való törekvés kibontakoztatása, a rugalmasság növelése, azoknak a lehetőségeknek, erőforrásoknak a kiaknázása, feltárása, amelyek egyébként elvesznének a hadsereg számára. A csapatok önállóságának növelése és a központi gazdaságirányítás javítása, erősítése egymást feltételező és egyidejűleg megvalósítandó feladatok. A katonai gazdaságirányítási rendszer fejlesztése ezért a csapatgazdálkodás önállóságának tudatos erősítésére, befolyásolására és tervszerű felhasználására is kell, hogy irányuljon. Ez a törekvés nem mond ellent a hadseregben a központi irányítás szükségességének, nem annak gyengítését, szerepének csökkentését jelenti, hanem ellenkezőleg további javítását, funkcionálásának eredményesebbé, hatékonyabbá tételét célozza.

A közgazdasági jellegű szabályozó eszközök és módszerek köre a katonai gazdálkodásban lényegében a lehetőségek által behatárolt. Alapvető jellemzőjük, hogy egy-egy meghatározott kereten belül viszonylagos, a központi akarat érvényesítése által orientált szabadságot biztosítanak. Jól lehet, hogy ezen szabadságfok mértéke véges, az anyagi, pénzügyi kereteken belül mozoghat, s a feladatok megoldására összességében semmivel nem áll több anyagi erőforrás rendelkezésre. A belső gazdálkodási szabadság bizonyos fokú növelése, a helyi döntési hatáskör szélesítése, az anyagi érdekelttség elvének fokozottabb mérvű érvényesítése azonban számtalan kisebb-nagyobb gond, probléma és ebből származó feszültség időbeni megoldását segíti elő.

Ez irányú feladatainkat a továbbiakban a közgazdasági szabályozó eszközök és módszerek alkalmazási körének további fokozatos szélesítése és perspektivikusan, komplex módon a csapatgazdálkodás egységes alapjává tétele képezheti.

A katonai gazdaságirányítás szervezeti rendszerét — a néphadsereg szervezeti felépítésének (hierarchiájának) különböző szintjein — az anyagi-technikai biztosítást tervező, szervező szervek, valamint a hozzájuk kapcsolódó tevékenységi és döntési körök rendszere alkotja.

A katonai gazdaságirányítás szervezeti rendszerének sajátossága, hogy szervezetei alapvetően részét képezik a katonai szervezeteknek, önállóságuk viszonylagos, tevékenységük jellege, módja, formája a katonai szervezet alaprendeltetése és funkcionálása által meghatározott, befolyásolt. A szervezetek — minden szinten — az anyagi-technikai biztosítás kialakult szakterületei (ágai) szerint tagoltak, melyek felölelik a néphadsereg anyagi-technikai biztosításával kapcsolatos szakanyag-gazdálkodási területek összességét. Az ágazati szervek szakmai tevékenységüket alapvetően — a központi szabályozás és az alapvető feladatok vonatkozásában érvényesülő koordináció mellett — önállóan végzik. Az alsóbb szintű ágazati szervek szakmai irányítása a magasabb szintek hasonló szervei által történik.

A központi beszerzési-ellátási (szolgáltató) műszaki fejlesztési feladatokat általában — a szolgálati ágak (szakterületek) sajátosságainak megfelelő — önálló gazdasági szervezetek bonyolítják, a felső szintű szakmai irányító szervek által meghatározott hatáskörben. A néphadsereg szükségleteinek biztosítása vonatkozásában kiterjedt közvetlen (áru és pénz) kapcsolatot testesítenek meg a népgazdaság termelő-szolgáltató szerveivel. E szervezetek egy része a HM irányítása alatt népgazdasági vállalati, költségvetési üzemi gazdálkodási rendszerben funkcionál és a néphadsereg csapatai (szervei) részére kereskedelmi, szolgáltatói tevékenységet végez.

A katonai gazdaságirányítás szervezeti rendszerének alapvető kérdése a szakterületek összehangolt tevékenységének biztosítása, mely vonatkozásában a fő problémát mindenekelőtt a szakterületek nagy száma, elkülönültsége és egymástól eltérő sajátosságai, valamint a katonai feladatok sokrétűsége, a terven kívüli, váratlan feladatok gyakorisága és általában a rendelkezésre álló idő korlátozottsága okozza.

A szervezeteknek az alapvető feladatok megoldása érdekében történő összehangolt működése a központi tervezés, a központi szabályozás rendszerén nyugszik. A végrehajtás különböző szintjén a szakfeladatok bonyolítása sem nélkülözheti a szükséges koordináltságot. A fegyveres küzdelem anyagi-technikai biztosítása terén fokozódó követelmények, a technika fokozódó bonyolultsága, összetett jellege minden eddiginél jobban megnöveli a tervezés összehangoltságának, komplexitásának, a döntések megalapozottságának fontosságát és egyben szükségessé teszi a végrehajtás különböző folyamatainak erőteljesebb integrálását, hatékonyabb ellenőrzését.

E körülmények figyelembevételével a katonai gazdaságirányítás szervezeti rendszerében célszerű helyt adni azoknak a törekvéseknek, amelyek kedvezőbb feltételeket teremtenek a pozitív jellegű objektív tendenciák hatékonyabb érvényesülésének. Indokolt a különböző szakágazatok munkájának jobb összehangolása érdekében minden szinten ún. „Gazdasági

Bizottság" létrehozása, funkcióba helyezése. Felső szinten (a Honvédelmi Minisztériumban) a bizottság feladata lehet a HM funkcionális és ágazati gazdálkodó szervek tervező munkájának összehangolása, jobb előkészítéssel segíteni a honvédelmi miniszter, a vezérkari főnök döntéseinek gazdasági megalapozottságát, biztosítani a gazdasági irányítás és módszerei fejlesztésének koordináltságát, az alapvető tervfeladatok realizálódásának ellenőrzését.

Alsóbb szinten a gazdasági bizottságok biztosítanák az egység (magasabbegység) anyagi, technikai, pénzügyi ellátása, gazdálkodása csapat-szintű feladatai egységes, koordinált végrehajtásának feltételeit, a parancsnok döntéseinek gazdasági vonatkozásban történő megalapozott előkészítését, a gazdasági, pénzügyi ellenőrzés összehangoltságát, a csapatgazdálkodás komplex elemzését, értékelését.

A gazdálkodással kapcsolatos számviteli folyamatok integrálását, a számvitel magasabb szintre emelését segíti, ugyanakkor a belső gazdasági ellenőrzés hatékonyságát növeli a csapatoknál jelenleg ágazatonként elkülönülten folyó nyilvántartási tevékenységnek egységes számviteli szervezetbe koncentrálása.

II.

A gazdaságirányítás sajátosságai, módszerei a hadtápszolgálatban

A hadtápszolgálat a néphadsereg gazdaságában sajátos szakterület-komplexumot képvisel, mely alapvetően a gazdálkodási feladatainak jellegéből, differenciáltságából, a néphadsereg anyagi biztosításában betöltött helyéből, szerepéből, szervezeti struktúrájából adódik. Mindez következképpen bizonyos specifikus vonásokat eredményez a hadtápszolgálat gazdaságirányítási rendszerében is.

A funkcionális és ágazati irányítás összhangja

A hadtápszolgálat lényegében a néphadsereg gazdaságához hasonlóan, szervezetileg és működési mechanizmusában egymástól elkülönült, önálló, zárt rendszerű, horizontálisan és vertikálisan tagolt ágazatokból tevődik össze. Az egyes szakterületen belül funkcionáló ágazati irányítás mellett azonban erőteljes funkcionális jellegű, összhadtáp vonatkozásban koordinált irányítás is érvényesül, melynek szerepe az utóbbi néhány évben egyre nagyobb és fokozódó jelentőségű. Hatása mindennek előtt a szakterületek fontosabb részletkérdésekben is összehangolt fejlesztésében, a rendelkezésre álló erőforrások célirányosabb, hatékonyabb, az összhadtáp érdekeknek megfelelőbb felhasználásában, a szakterületek tevékenységének koordináltságában realizálódik.

Ma már egyre jobban körvonalazódnak és tisztázódnak azok a kérdések, melyeket indokolt centralizáltan szervezni és irányítani, megteremtve ezáltal a folyamatok integráltságának, összhangjának, valamint a komplex fejlesztés, korszerűsítés erőteljesebb kibontakoztatásának feltételeit. Ilyenek például:

- az MNHF-ség költségvetési gazdálkodásának egységes tervezése, irányítása, a költségvetési lehetőségek koncentrált felhasználása,
- a szakanyag fejlesztés, rendszerbe állítás koordinálása,
- a csapatgazdálkodás rendszerének egységes elvi alapon történő szabályozása,
- a gazdasági számvitel és információ egységes rendszerének megteremtése,
- a gazdasági ellenőrzés egységes elvi alapon történő szabályozása.

A hadtápszolgálatban mindinkább intenzívebben érvényesülő funkcionális jellegű (integrált) irányítás nem sérti a szakterületek (szolgálati ágak) viszonylagos önállóságát. Alapvetően továbbra is megfelelő módon biztosítottak a feltételei a sajátosságok érvényesülésének. Mindössze arról van szó, hogy indokolt megszüntetni a korábbi elkülönült, nem kellően koordinált fejlesztésből, működésből fakadó, nem kívánatos eltéréseket az egyes szolgálatok között és az irányítás egységének fokozásával biztosítani az erők és eszközök koncentráltabb, hatékonyabb, a hadtáp és a szakvezetés előtt álló feladatokkal összehangolt, arányos felhasználását.

A központi tervezés sajátosságai

A központi tervezés a hadtápszolgálatban is alapvető és meghatározó szerepet tölt be a gazdasági irányításban. Az MNHF-ség szervezeti és szakterületi tagozódása, valamint a szakanyag-gazdálkodás (ellátás) alkalmazott módszerei, adott lehetőségei és feltételei következtében az alábbi főbb sajátosságokkal rendelkezik:

- szakterületenként differenciáltan, de általában túlnyomó részt — a tételes tervezés helyett — a normákon, normatívákon alapuló tervezés módszerei dominálóak;
- szintben és időben elkülönül, módszereiben is eltérő a fejlesztési, valamint a fenntartási jellegű feladatok anyagi és költségkihatásainak tervezése. Felső szinten történik a fejlesztési célkitűzések tervezése. A fenntartási szükségleteknek lényegében csak a költségkihatása kerül a költségvetésben rögzítésre. A fenntartási szükségletek részletes, konkrét, naturális mértékegységben való kiszámítását — a költségvetési lehetőségeket figyelembe véve — alsóbb szintű szervek (az ellátó központok) végzik;
- fokozottabban megvannak a feltételei az egyes szakterületek közötti összhang, koordináltság érvényesítésének mind a fejlesztési, mind a fenntartási célkitűzések tervezése és azok realizálása során;
- a terveknek elsősorban az orientáló jellege, a gazdasági egyensúlyt biztosító szerepe domborodik ki. Ezen belül minden szinten megfelelő lehetőségek vannak a haderőnemi, fegyvernemi, valamint a helyi sajátos követelmények, szükségletek kielégítésének is. Ezzel kifejeződik a tervben a makro- és mikroökonómiai érdekek kellő összhangja;
- az erőforrások jobb és hatékonyabb kihasználása érdekében fontos szerep jut egyes nagyobb költségkihatású, jelentősebb feladat megoldásában a népgazdasági szervekkel, illetve társfegyveres testületekkel való kooperációnak;

— a szükségletek biztosítása terén alapvetően a hazai népgazdasági bázisokra lehet támaszkodni, ez a tervezésnek megfelelő stabilitást nyújt. Befolyásoló tényező viszont a piaci mechanizmusban érvényesülő áringadozások hatása, mely egyes vonatkozásokban a terv és a realizálás lehetőségei között esetenként bizonyos feszültség kialakulását eredményezheti.

A központi szabályozó rendszer sajátosságai

A központi szabályozás eszköz-rendszerét a hadtápszolgálatban a fejlesztési és az alapvető fenntartási célkitűzésekben centralizáltan hozott döntések és az adminisztratív módszerek mellett a közgazdasági jellegű szabályozók egyre szélesebb körű alkalmazása, döntő részaránya jellemzi. Ezt mutatja az a tény is, hogy a hadtápszolgálat költségvetésének több mint 50%-a csapathatáskörben kerül felhasználásra. A csapatgazdálkodás tervezésének, a szükségletek biztosításának alapját nagyobb részt pénznormák, normatívák, illetménykeretek képezik, az ellátás a „pénzgazdálkodás” elvén bonyolódik. Mindez a csapatok számára rugalmas gazdálkodási lehetőségeket nyújt — az elvi követelmények megtartása mellett — a szükségletek fegyvernemi és helyi követelményeknek, sajátosságoknak megfelelő biztosításához, az erőforrások gazdaságos, hatékony felhasználására, a helyi lehetőségek jobb kiaknázására inspirál.

A gazdaságirányítás szervezeti rendszerének sajátosságai

A gazdaságirányítás szervezeti rendszerét alapvetően a hadtápszolgálatban is az ágazati tagoltság jellemzi, azonban minden szinten megvannak azok a szervezetek (szervezeti elemek) is, amelyek az ágazati szervek egységes vezetését, irányítását, az ágazatok azonos célú tevékenységének koordinálását, általában a gazdasági folyamatok integráltságának feltételeit szolgálják.

A gazdasági irányítás szervezeti rendszere — a fegyveres erők rendeltetéséből, feladataiból fakadó követelményeken túl — tükrözi a hadtápszolgálat gazdálkodási rendszeréből, valamint a népgazdaság mechanizmusából fakadó sajátosságokat is. A pénzgazdálkodás elvén alapuló ellátás rendszere tág lehetőségeket nyújt a hatáskörök decentralizálására, felső szinten a vezető-irányító, valamint a központi végrehajtó jellegű feladatok szétválasztására, a végrehajtó szervek önállóságának növelésére. Ebből következően az állandó harcckészültség viszonyai között a gazdaságossági szempontokat jobban figyelembe vevő, a népgazdasági mechanizmushoz jobban alkalmazkodó szervezeti rendszer alakítható ki.

A felső szintű hadtápvezetés hatékonyságának javítását, a népgazdasági kapcsolatok erősítését, az új gazdasági mechanizmusnak megfelelő partnerszint biztosítását szolgálják a szolgálat főnökségek alárendeltségében működő „Ellátó Központ”-ok. A gazdálkodás rendszeréből fakadóan kedvezőek a lehetőségek az anyagellátásnak az ellátó szervek és a csapatok közvetlen kapcsolatára helyezésére, így a középírányító szerveknél nincs szükség a béke ellátással kapcsolatos kiszolgáló szervezetek (raktárak) létrehozására, alapvetően tehermentesíthetők az ellátási jellegű feladatokról, szerepüket erősíteni lehet a csapatgazdálkodás operatív irányításában. A termelő, szolgáltató szervek vonatkozásában — tevékenységük

hatékonyságának fokozása érdekében — vállalati, költségvetési üzemi gazdálkodási forma alakítható ki, mely ennek megfelelő irányítási és szervezeti rendszert tesz szükségessé.

*

A hadtápszolgálat gazdaságirányítási rendszere alapvetően megfelel a fejlődés adott követelményeinek, biztosítja a központi akarat kellő érvényesülését, az alsóbb szintű szervek önállóságát, alkotó kezdeményező-készségének kibontakoztatását, a gazdasági hatékonyság feltételeit. Az elkövetkezendő időszak fontosabb feladatai — a rendelkezésre álló tapasztalatok felhasználásával, az egyre dinamikusabban fejlődő népgazdasági lehetőségeket figyelembe véve — tovább tökéletesíteni és szilárdítani a központi tervezés rendjét, módszerét; megteremteni a költségtervezés, -elemzés, -elszámolás megvalósításának feltételeit (értéknyilvántartás, gépi adatfeldolgozás); szélesíteni a közgazdasági jellegű szabályozók körét (a pénzgazdálkodás bevezetésével az üzemanyag-, berendezési anyag és tüzelőellátásban); javítani a szakágazatok egységes irányításának lehetőségeit, módszereit; további lépéseket tenni a gazdasági folyamatok és szervezetek fokozatos integrálására.